

جهاد یا تروریسم؛ پژوهشی کلامی و فقهی در مکتب امامیه (کتاب)

نویسنده خلاصه: محمود صادقی
نویسنده کتاب: محمدحسین جمشیدی و کوثر طوسی

چکیده

جهاد یا تروریسم؛ پژوهشی کلامی و فقهی در مکتب امامیه، کتابی در حوزه فقه سیاسی، اثر مشترک محمدحسین جمشیدی و کوثر طوسی است. به گزارش نویسندگان، دین اسلام به همزیستی مسالمت‌آمیز با کافران دستور داده است. ایشان عدل و صلح را از اصول، و جهاد را مورد استثنائی می‌دانند که برای تحقق عدالت و حمایت از مظلوم انجام می‌گیرد.

به باور نویسندگان، انسان‌ها در پذیرش دعوت آزادند و در دعوت اسلامی خشونت و اجبار جایی ندارد. آنها حقیقت جهاد ابتدایی را به جهاد دفاعی بازگردانده، جهاد ابتدایی را تنها در زمان معصوم جایز می‌دانند. به گفته مؤلفان کتاب، در فقه امامیه ترور حرام است و برای جایز‌شمردن عملیات استشهادی، لازم است هفت شرط مراعات شود.

معرفی اجمالی و انتقادی کتاب

جهاد یا تروریسم؛ پژوهشی کلامی و فقهی در مکتب امامیه، کتابی در حوزه فقه سیاسی، اثر مشترک محمدحسین جمشیدی و کوثر طوسی است. این کتاب را دانشگاه امام صادق(ع) در سال ۱۳۹۷ش در ۲۷۳ صفحه منتشر کرده است.

این کتاب هفت فصل دارد. مقدمه نویسنده و فهرست مطالب کتاب در ابتدا، و فهرست منابع و نمایه‌ها در انتهای اثر آمده است. جمع‌بندی مطالب در پایان هر فصل، و نتیجه‌گیری در انتهای کتاب قرار دارد.

ساختار مطالب کتاب

در فصل اول پیشینه پژوهش (ص ۲۳-۲۸)، روش‌شناسی (ص ۲۹) و مفاهیم جهاد، تروریسم و خشونت‌گرایی توضیح داده شده است (ص ۳۰-۳۲). فصل دوم به مفهوم‌شناسی ترور و تروریسم (ص ۳۷-۴۲)، و تبیین ویژگی‌ها (ص ۴۲-۴۵)، انواع و عوامل تروریسم (ص ۴۷-۶۶) و فصل سوم به توضیح مفاهیم مشابه و مرتبط با تروریسم در فرهنگ اسلام، مانند ارهاب، محاربه، بغی و فتک، اختصاص دارد (ص ۶۹-۹۲).

نویسندگان در فصل چهارم، مفهوم، انواع و عوامل دعوت دینی و جهاد شرعی را بیان کرده (ص ۹۵-۱۱۴) و در فصل پنجم دیدگاه اسلام درباره جهاد و دعوت دینی و رابطه این دو را توضیح داده‌اند (ص ۱۲۳-۱۴۹). ایشان در فصل ششم دیدگاه شیعه نسبت به روابط بین‌الملل و دعوت را شرح داده، سپس جهاد شرعی را با توجه به این نگاه بازخوانی نموده‌اند (ص ۱۶۳-۱۹۹). مؤلفان در فصل پایانی کتاب، جهاد و تروریسم را در اندیشه امامیه و تکفیری‌ها بررسی کرده‌اند (ص ۲۰۹-۲۲۸).

ساختار نامنسجم

این اثر ساختار مناسب و منسجمی ندارد و گرفتار تکرار است. برای نمونه مباحث مربوط به دعوت به دین اسلام در فصل‌های مختلفی از کتاب آمده است. همچنین، با وجود اینکه در عنوان کتاب از واژگان فقه و کلام استفاده شده، ولی مباحث فقهی و کلامی به صورت سطحی بیان گردیده و انتظار خواننده برآورده نمی‌شود.

اصالت صلح

به گفته جمشیدی و طوسی، اسلام به همزیستی مسالمت‌آمیز با کافران دستور داده است. بر اساس آیه ۸ سوره ممتحنه، تا زمانی که از سوی کفار تهدیدی علیه مسلمانان ایجاد نشود، کشتار آنان جایز نیست؛ چرا که جهاد شرعی، ابزاری برای امنیت و صلح است و ماهیت دفاعی دارد (ص ۱۰۸-۱۰۹). مؤلفان صلح را از اصول اولیه برشمردند و با استناد به آیه ۲۵ سوره محمد معتقدند، در شرایط خاص از این اصل اولی نهی شده است. ایشان با استناد به آیاتی مانند مانند آیه ۴ سوره توبه، آیه ۶۱ سوره انفال و آیه ۶ سوره توبه، رویکرد صلح‌طلبی اسلام در برابر کفار را توضیح داده‌اند (ص ۱۴۸-۱۵۳). به گفته نویسندگان، در دیدگاه اندیشه امامیه، عدالت و صلح دو اصل، و جهاد استثنائی محدود به حالات خاص است و جهاد اسلامی برای تحقق عدالت و حمایت از مظلوم، ضرورت دارد (ص ۱۷۶-۱۷۸).

آزادی انسان‌ها در پذیرش دعوت

جمشیدی و طوسی با استناد به آیه ۲۵۶ سوره بقره معتقدند، در دعوت اسلامی خشونت و اجبار جایی ندارد و اصل بر آزادی انسان‌ها برای پذیرش دعوت است (ص ۱۴۳). آنها با استناد به آیات قرآن، هفت عامل برای جهاد شرعی ذکر کرده‌اند، عواملی مانند دفاع از دین و نظام اسلامی، دفاع از سرزمین‌های اسلامی و دفاع از مظلومان و مستضعفان (ص ۱۱۲-۱۱۷). به نظر ایشان، بین دعوت دینی، جهاد و تروریسم ضرورتاً رابطه‌ای وجود ندارد و دینی که هدفش رساندن انسان‌ها به کمالات است، نمی‌تواند تروریسم را در برنامه هدایت خود قرار دهد (ص ۱۱۸-۱۲۱).

نویسندگان با استناد به آیاتی مانند آیه ۱۲۵ سوره نحل، آیه ۱۰۸ سوره یوسف و آیه ۱۵ سوره شورا، دعوت جهانیان به دین اسلام را بر همه مسلمانان واجب دانسته است. به گفته آنها، بر خلاف دیدگاه‌های افراط‌گرایانه تکفیری، دعوت به اسلام باید بر اساس اختیار و نه اجبار صورت گیرد (ص ۱۳۶-۱۳۸)؛ چنان‌که بر اساس آیاتی همچون آیه ۲۰ سوره آل‌عمران، آیه ۸۲ سوره نحل و آیه ۵۴ سوره نور، وظیفه پیامبر(ص) تنها ابلاغ و دعوت بود و هرگز مجاز نبود از اجبار یا خشونت استفاده کند؛ از این‌رو به نظر ایشان همه جنگ‌های پیامبر(ص)، زمینه و علت دیگری داشت و از جنگ‌های دفاعی به‌شمار می‌آمد، نه جنگ‌های ابتدایی (ص ۱۴۰-۱۴۱).

بازگشت جهاد ابتدایی به جهاد دفاعی

نویسندگان با استناد به آیات و روایات، چهار اصل کلی برای جهاد مشخص کرده‌اند: ۱. جهاد باید به منظور اطاعت از خداوند انجام گیرد؛ ۲. جهاد علیه مهاجمان واجب است؛ ۳. مسلمانان نباید به مهاجمانی که از حمله دست کشیده‌اند، حمله کنند؛ ۴. جنگیدن در زمان

صلح ممنوع است (ص ۱۴۵-۱۴۷). نویسندگان، آمادگی کامل نظامی و امنیتی را از ضروریات کشورهای اسلامی برشمردند (ص ۱۴۷-۱۴۸).

جمشیدی و طوسی، پس از ذکر شرایط وجوب جهاد ابتدایی (مانند عقل، اختیار و اجازه از معصوم یا نایب او) به دیدگاه برخی فقیهان، مبنی بر بازگشت جهاد ابتدایی به جهاد دفاعی، اشاره کرده‌اند. بر اساس نظریه این فقیهان، اگر ستمگران و کافران، از گسترش توحید و عدالت مانع شوند، به حکم عقلی و بر اساس لطف دائمی خدا بر انسان‌ها، جهاد ابتدایی واجب است تا مردم از ظلم و ستم رهایی یابند (ص ۱۹۱-۱۹۳). این در حالی است که مخالفان اسلام، چنین جهادی را با عناوینی مانند خشونت و تروریسم معرفی می‌کنند (ص ۱۹۴). مؤلفان در ادامه، اختلاف دیدگاه فقیهان درباره اختصاص داشتن جهاد ابتدایی به زمان حضور امام معصوم را ذکر کرده‌اند (ص ۱۹۸-۱۹۹).

از نظر نویسندگان، در مذهب تشیع بیشتر بر ماهیت دفاعی جهاد تأکید شده است (ص ۱۸۸). به گفته ایشان، جهاد دفاعی به اجازه امام نیازی ندارد و هر فردی باید در برابر تعرض به جان، مال، ناموس و سرزمین خود از سوی بیگانگان دفاع کند (ص ۱۹۱). جمشیدی و طوسی با استناد به آیات قرآن، اهداف هفتگانه‌ای برای جهاد دفاعی بیان کرده‌اند، اهدافی مانند دفع دشمن، دفاع از عدالت و اسلام، و حمایت از مسلمانان و مستضعفان (ص ۲۰۰-۲۰۲).

حرمت ترور

جمشیدی و طوسی در فصل هفتم، تروریسم را از منظر امامیه و تکفیری‌ها بررسی کرده و تفاوت‌های آن‌ها را بیان می‌کنند. (ص ۲۰۹) به گفته نویسندگان، در منابع فقهی امامیه، با تروریسم مخالفت شده و با مفاهیم مشابهی، مانند ارهاب، محاربه، فتک و ارباب، از ترور نهی گردیده است (ص ۶۹-۷۲). آنها با استناد به آیات ۳۲ و ۳۳ سوره مائده و برخی مستندات تاریخی، هرگونه رفتار تروریستی، قتل ناگهانی و پنهانی را در دین اسلام ممنوع دانسته‌اند (ص ۹۰-۹۲؛ و ص ۲۱۰).

به باور نویسندگان، جهاد و دعوت به اسلام در اندیشه امامیه و تکفیری‌ها تفاوت‌های بنیادین دارد. امامیه جهاد را با نیت ایجاد امنیت و صلح و دفاع از عدالت و اسلام می‌بیند، در حالی که تکفیری‌ها از خشونت برای رسیدن به اهداف خود استفاده می‌کنند (ص ۲۱۵-۲۲۴).

تفاوت انتحار و استشهاد

جمشیدی و طوسی در ادامه فصل هفتم، تفاوت عملیات‌های تروریستی و شهادت‌طلبانه مسلمانان را بیان کرده‌اند. به گفته آنان، در فقه امامیه هفت شرط برای عملیات استشهادی قرار داده شده است، از جمله: اجازه حاکم شرع، کشتن نشدن بی‌گناهان، و انجام آن به قصد ضربه به دشمن و دفع تجاوز. به باور ایشان، در صورت فقدان یکی از شرایط هفتگانه، آن عمل انتحاری، و نوعی خودکشی حرام به‌شمار می‌آید (ص ۲۲۵-۲۲۸).